

את תמצית אישיותך. הלא אינני מכחיש שאפשר לכתוב כמו לנין, אבל תוקף אני את הפיקציה, כאילו עושים זאת בעוד שעושים דבר שונה לחלוטין. הנני טוען שאמנם ניתן לחיות במתח זה של דרמטיות (וזה אפילו הדבר שמפניו אני חושש), אבל – ואבטא זאת הפעם בחריפות יתרה – נהרסים בכך... אשליה עצמית עשויה להוביל בקלות יתרה לאיבוד עצמי לדעת וכבוד האורתודוקסיה המהפכנית יהיה, חי אלוהים, מחיר יקר מדי בעד התאבדות.

תשע שנים לאחר מועד מיכתב זה, שנכתב בירושלים ב' במאי 1931, אמנם התאבד ולטר בנימין, בגבול צרפת-ספרד, אבל הוא עשה זאת, לא מפני ש... הוא לא היה קשוח די הצורך לגבי מאורעות 1940, כמו שכותב גרשום שלום בתרגום העברי העילג כאן; אדרבה, כל סיפור של שלום מרוב כנגד הסבר פשוטני וחרצדי כזה של המניע להתאבדות. כי אם בשל אותה hamartia

ולטר בנימין, לפני ביתו של ברטולט ברכט בסוונדנבורג, 1938

(נקודת-תורפה טראגית) גופא, שעליה מדבר אריסטו. נקודת-תורפה הנובעת לא רק ממתח של דרמטיות" שבין המטאפיסיקום המתפשט למטאפיסיקום (בהשפעת המארכסיזם של ברכט ובני הוגו), כי אם גם ממוחשת יפה באורח חייו הבלתי-ייצגי, שאותו חושף ומכסה שלום חליפת המחת המתח הדרמטית שלו עצמו; מתח שבין החשיפה ההכרחית לתיאור נאמן ככל האפשר של סיפוריה של ידירות" לבין הדיסקרטיות הנובעת לא רק מתחושת מחויבות לדיסקרטיות הנכרסית שבה נהג בנימין עצמו להתייחס אל הציור, אלא גם מרתיעת האנטי-הגרה של גרהארט שולס – אף הוא תניכה של אותה דיסקרטיות – מפני מה שהוא "פרטי" ו"אישי" (איש במובן ביוגראפי) יותר מדי.

כמו בכל טראגדיה גדולה, נפרש גם כאן עולמה של תקופה: רוח הזמן שלה עם ערכיה המשלימים והסותרים (יהדות וציונות לעומת גרמניות, אירופיות ומארכסיזם) ועם גיבוריה, שכמה מהם היו ראויים וגם שימשו נושאים ל-טראגדיה" משל עצמם: קפקא והופמנטאל, וולפגאנג בורכרט, רילקה וברכט, תיאודור אדרונג, הסוציולוג מאכס הורקהיימר ותנה ארנט (הבאואליות של הרע), ש"י עגנון ויהודה לייב מאגנס וזלמן שוקן, מרטין בובר ופראנץ רוזנצווייג ותיאודור לסינג (מחבר השניאה"ה העצמית היהודית, יהודי הוא עצמו, כמוהו) ואפילו הוגו פאל ואמי הנינגס הדראיטיים, וכן כתריסר ממורי ההוראה המפורסמים ביותר של התקופה לילוסולופים – מחשבת ישראל ופי לוסופיה כללית, לרוב גרמנית. כאחד.

מה שקרוב זה לזה את שני הידירים, שני אנשים שונים כליכך, כותב שלום, היה "באופן כללי" –

דבקת במטרה רוחנית, שלילת האווירה מסביב, שהיתה מעיקרה אווירת ההתבוננות הבורגנית הגרמנית-יהודית, וחיוב המטאפיסיקה.

חשוב לאיפחות, ואולי אף יותר, היה זה ששניהם היו חסידי "דרישות קיצוניות", קנאים עד כדי כפייתיות וכמובן מוגדר: אוטו-דיקטאטורים שהשלימו בכוחות עצמם מה שלא מצאו באוניברסיטות שבהן למדו.

הצלחה וכישלון

על המרובה שהפריד ביניהם אין שלום מרחיב את הדיבור, הן מאשר בסוגיה היהודית-הציונית. אבל מפריד זה עולה מכל דף מרפי הספר. לא היה זה מיקרה ש"תחילת הקאריירה שלי [של שלום] באוניברסיטה [העברית בירושלים] חלה בד בבד עם כישלון הקאריירה שבנימין חתר אליה זה אף לא היה".

אף לא היה זה, כדבריו של שלום, רק פועל-יוצא מן העובדה ש"פשוט היה לי יותר מזל". אם מותר בכלל לנקוט לשון "פשוט" ביחסים מורכבים כליכך בין שני אנשים מורכבים ושונים כליכך, ניתן בהחלט לומר שלפרופסור גרשום שלום חסרה (למזלו!) אותה נקודת-תורפה טראגית שחסרונה סייע בידו להיות לחוקר מרעי בעל מוניטין בכל רחבי העולם כבר בשנות ה-40 לחייו, ואילו מציאותה הפכה את חברו בעל הרגישות האמנותית המפותחת יותר – לגיבור טראגי, שם נוסף ברשימת שמות הקרושים המעונים – יהודים ולא-יהודים – כמאה שלנו, שם שאותו יש לכתוב בצד אלה של קפקא, קורט טוכולסקי, ארנסט טולר ופאל צלאן.

כמו ארבעת האחרונים, ארבעתם יהודים אף הם, לא מת גם ולטר בנימין בטרם עת, כלומר, בטרם הספיק ליצור די יצירות כדי להטביע את חותמו על תקופתו. אם רק מעטים שיערו את מלוא גדולתו בחייו, אין זה רק מתוך אהבה יסודית למיפעל כה חדשני כשלו, אלא גם בשל הפראגמטאריות ואי-הרציונות של ניסיונותיו ומאמציו הגדולים כשדה הרחוק.

אתה קורא בספר ונוכח לדעת שעם השנים הולך היחס בין שני הידירים ומתהפך. בנימין, שהיה תחילה הרב, מתחיל להתייחס לשלום כאילו הוא ההוגה הגדול יותר, הסמכות הכבירה. ואכן, במיכתביו הרבים של שלום אין שום רמז לכך שדחה עטרה זו שבה עיטרו ידירו הבוגר ממנו (בנימין הוא יליד 1892, שלום – יליד 1897).

כיום באו ההיסטוריה וחקר הספרות ותיקנו את המעוות. או לפחות העמידו גדלים, מזגים והבדלים בפרספקטיבות נכונות יותר. באורח פרדוקסאלי תורם גם סיפורו של שלום צייקן הרגש, שבחיייו שלו, אגב, לא היה גם משבר אחד ממיין אלה שאיפיינו – והם כה רבים – את חיי חברו, לאותה פרספקטיבה שיותר מהשיא מקרכת שני גדולי-רוח אלה זה לזה, היא מרחיקה אותם ומאפשרת לכל אחד מהם ללבוש את ציביוניו הייחודי העצמי שלו.

ועוד אירונה מנומנת לחוקר התקבלותה של יצירת ולטר בנימין בחיי יוצרה על ידי בני הדור: מה שכתב על אמנות ככלל התקיים במידה רבה גם בכתיביו-אמנותו שלו:

מאז ומעולם היה זה אחד מתפקידיה החשובים ביותר של האמנות להוליד ביקוש אשר לסיפוקו המלא עוד לא הגיעה השעה.

לכסוף מילה על התרגום שהוא סביר, אבל אולי לא טיפורה שני ידיו. בעיקר כמה שנוגע לתעתיק שמות מן הגרמנית אל העברית. כך, אלמלא נאמר לנו בשער הספר כי העברית עדי נחמני תירגם מן המקור הגרמני, הייתי נשבע שנוסח אנגלי עמד לנגד עיניו. היש קורא גרמנית שאינו יודע כי Ziel (מטרה) מאייתים בעברית "ציל" ולא "זיל" (המורכב בן-קבץ האנכפוסטו-ניסטי-אפיפיסטי דאס ציל). ומה פשר ההיסוס המשוונה בין סטפן לבין סטפן (בשני שמאלית) וסטפאן וכו'. אם הכוונה היא להיגוי המילה בגרמנית דווקא, הרי מובן שצריך להיות שטפאן – בשני ימנית. שפרכזל דר יוגנר" הוא מועדון הנוער או אולם הוויכוח של הנוער ולא "מועדון הנואמים", ובאמת אי אפשר לכתוב בעברית "לגבי מינונה יכולתי בקלות ללכת בעיקריות, בלי הערה בשולי העמוד. ויש גם יותר מדי מישפטים כסיגנון. המריבות הן לא היו כעצם אלא רגעים, בהם הציץ פנימה אל מצבי האליים, שלא נועד שבבילוי". אבל אולי אנתנו מתחילים להיות נוקינים-פרפקציוניסטים כמו גרשום שלום עצמו.

ובכל זאת בלי הברות התורנית אי-אפשרי. כך כשהמרגם ממרגם "הוטל דר מיד" הצרפתי ל"מלון הצהריים!" מילא, באמת לא אפשרי (בעברית המתוקנת והבלתי-נסבלת) לדעת כל דבר.

גרשום שלום:

בחזרה לקפקא

אף כי גרשום שלום השתייך לחוג המצומצם של "ברית שלום" אשר התרכז סביב האוניברסיטה העברית בירושלים ודגל בפיתרון הבעיה היהודית-הערבית באמצעות הקמת מדינה דו-לאומית, הנה מיכתבו לידירו ולטר בנימין מן ה-1 באוגוסט 1931 מפתיע בעוצמת האכזבה המובעת בו מן החלום הציוני שגרם ליוצא המישפחה המתבוללת שיעלה ארצה. וכך הוא כותב באותו מיכתב, בעיקבות הקונגרס הציוני ה-11 (1931) שבו קרע ז'בוטינסקי, כידוע, את כרטיס הציר שלו והתקבלו החלטות המכוונות כנגד האידיאלוגיה של "ברית שלום":

"... מאז שכוחות הריאקציה הצרופה בציונות בשנים האחרונות מרימים ראש הן מבחינה פוליטית והן מבחינה מוסרית, ואפילו החלטות בקונגרס זה הנוגעות בכך במישרין, נעשה לי ולאחרים המשבר ביחסנו אל עניין זה [אופיה של הציונות – נ"ו] אקטיבי. הרי אינני מאמין שקיים דבר כזה הקרוי "פיתרון שאלת היהודים" כמובן של נירמול היהודים, וכוודאי שאיני מאמין שבמובן זה תוכל השאלה להיפתר בארץ-ישראל. מאז ומתמיד היה ברור לי כי ארץ ישראל היא הכרת. והרי די היה בכך, שהיינה הציפיות שתלו כאן במאורע אשר תהיינה: שום מצע ציוני לא קשר לך בכך את ידיך. הפעם השתנה המצב. בגלל תביעתו של החוג הירושלמי הקטן, שאני משתייך אליו [ברית שלום – נ"ו], לקבוע אוריינטציה ברורה של הציונות – אוריינטציה שיש לממשה בכעיה הערבית, אבל תצא, כמובן, מנקודת-השקפה שונה לגמרי, לא של מדיניות חוץ – ובעיקבות ההסתה הפני-טטטית (אני מניח שלא ידוע לך עליה כלל) שנערכה נגד עמדתנו מאז 1929 (שנת ה"מאורעות" בין יהודים וערבים – נ"ו) נתקבלה עתה החלטה, המכוונת בגלוי נגדנו, על "המטרה הסופית" של הציונות. עלי-פה, אם תתפרש כלשונו, בעצם אין אנו עוד, ציונים" כהגדרת האירגון. אמנם ינהלו כאן, אם ירצו ואם לא ירצו, את אותה מדיניות חוץ המיוצגת על ידינו (על ידינו" – משמע פחות מ-20 איש, אינטלקטור אלים תלושים, כפי שאנו מכונים כאן, ואף-על-פי-כן השפעתנו היא בלתי-ירגילה)... אבל משום שאיננה נובעת מגישה פנימית, שרק היא הקובעת בסופו של דבר, נשארת מדיניות חוץ זו משולה לאגוז ריק, קליפה בלי תוכן. כן, נגד מגנס ומרצי האוניברסיטה, המחויקים ברמה – נאמר זאת בקיצור – את דגל אחד העם, התקבלה החלטה ריאקציונית פנטסטית אשר נועדה להשתיק את קולנו (אמנם נוכח הנגדרות קשה ביותר, כי ההחלטה הרחיקה לכת יותר מדי בעיני הסוציאליסטים, אשר איתם אנו מסוכסכים קשות, שכן אנו מאשימים אותם במדיניות ריאקציונית כלפי הערבים, ומכאן רוגזם עלינו). אגב, אין להחלטה שום מישקל ריאלי ושום ערך אלא אחד: כל אנטי-שמיי גרמני יוכל להסתמך עליה בהצלחה מלאה, כשירצה לדרוש "טיהור" האוניברסיטות מתאורטיקנים שנואים...

הציונות זילולה בכבוד הלילה והעבירה את ההולדה, שנועדה להיות לה חזות-הכל, אל שוקו של עולם, המוצף אור שמש יתר על המידה ותאוות החיים התנוונה בו לכדי פרוסטיטוציה של שירי נעוריו. לא זה היה המקום הספרו במגנס למצוא, ולא זה האור שבו יכולנו להידלק. בין לנורון למוסקוה תעינו אל תוך מידר ערב בדרךנו ציונה, והיהירות שבנו הסמה את הדרך המובילה אל העם. כך נשארת לנו רק יצירתיות של ההולך לאבדון, והוא יודע זאת. ביצירתיות זו התפתרה זה שנים. כי בסופו של דבר: היכן יסתתר לו נס האלמותות אם לא כאן? אך בזאת שוב הגענו אל קפקא!"

כל זה, כאמור, עוד ב-1931. ספק אם תחזית נוקבת, מהיריה יותר של דרכה ו-מטרתה "הסופית" של הציונות נכתבה אי-פעם. והרי כאן לא רק ריאגנוה של "היהדות" החוסמת את הדרך אל מיליוני בני העם היהודי שנתרו מחוץ לארץ-ישראל: לא רק ניסוח בוטה על יצירתיותו של "ההולך לאבדון" והפרדוקס הקשור בכל נצחון פירוט ("יאוש של המנצח הוא הוא הדמוניות האמיתית של הציונות"); כי אם גם רמזים ברבר מגמות גיזעניות בציונות, וכן תיאור הניסיון להשתיק את קולם של "יפי הנפש".

אילו שמע מישהו אז, באותם ימים שלפני השואה, בקולם של אותם, אינטלקטואלים תלושים" שאפילו השמאל גינה את עמדתם בשאלה היהודית-הערבית, כמה שונים היו פני

ארץ-ישראל השלמה, כלומר, פניה של כל ארץ-ישראל כולה, כיום הזה.

אבל כאן היום: מי ישמע בקולם של "אינטלקטואלים תלושים", אפילו שמותיהם או יהודה לייב מגנס, מרטין בובר, הוגו ברגמן, עקיבא ארנסט סימון וגרשום שלום?!

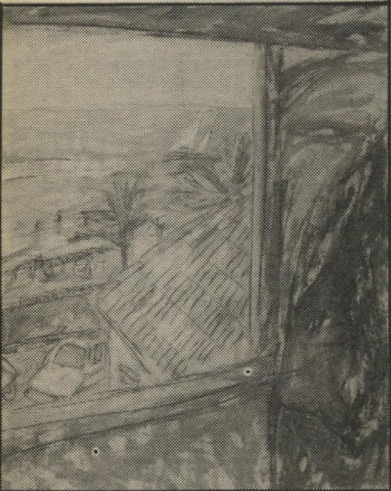
אמנות

דן קידר – "לצייר"

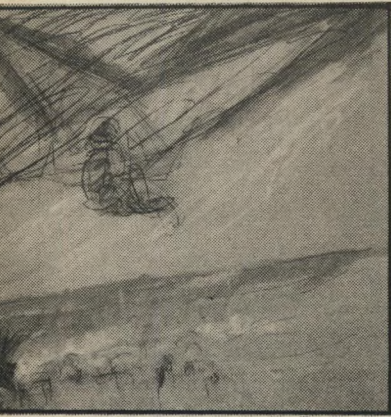
כתרת עניינית

בקומת הביניים של המוסיאון לאמנות ישראלית ברמת-גן מציג דן קידר תערוכה מצויירי בשנתיים האחרונות, תחת הכותרת העניינית "לצייר". קיום התערוכה הוא פרי מלאכתו המסורה של מאיר אהרונסון, שטיפל בכל שלבי הביצוע המוסיאלי: החל בבחירת העבודות (16 מתוך 90), מיסגורן ותלייתן, ועד להוצאת הקטלוג.

פעולת הציור מתחילה. צייר מול בר או נייר לבן, עקר, לכאורה, סתמי. אין זו לו הפעם הראשונה. זמן x – אותו המצב. זמן אחר – צייר מוצא עצמו מתחיל מחדש. הוא עושה תפנית של 180 מעלות או סוגר מעגל של 360 מעלות, וחוזר לנקודת האפס. (לעיתים, תוך שמירה על שקט יחסי, פרופיל נמוך, הטענת מצברים ומילוי הדלק) – הוא יוצא למסע מחדש. קל יותר לעקוב אחרי סימני-הדרך שמותיר מאחוריו

דן קידר: "חוף היס עם דמות בחלון", 1987

דן קידר: "איקרוס", 1987

הצייר, מאשר אחר המניעים שהביאוהו לבחור בדרך זו או אחרת.

לפני שנים אחרות רצה הצייר, דן קידר, להיות ברור לעיני-כל, לרדת אל העם, ולו במחיר קישוטי סלון, כמו אותו סוחר המציא את מרכולתו כחנות ברחוב דיזנגוף או על מדרכת הכיכר בדיזנגוף. עכשיו, לעומת זאת, דומה, כי קידר עובר בדרך תחתים של אמת. הוא עצמו איננו מצהיר על כך בגלוי, אך עולה מהעבודות שנעשו בשנתיים האחרונות כי הפעם הוא מתכוון לדבר אל שיכתב אנשים יותר מוגדרת ו"מיוחסת" מבחינה תרבותית. עכשיו, הוא מדבר בשפה שהיא מחוברת ומונת היטב מאותה מערכת אינפוזיות של העשייה האמנותית המיקצועית. עבודותיו האחרונות מעמיקות, מרשימות, ומעוררות התפעלות לגבי אופיו של האמן בפרט, ובדבר ציביון ותכונותיהן של מהויות אנוש בכלל. **נעמי הר ירוק**